

Ο ΔΟΝ ΖΟΥΑΝ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ

Ἐκεῖνο πού ἐνδιαφέρει εἶναι ἡ αἰώνια ζωτικότητα
κι' ὄχι ἡ αἰώνια ζωή.

Ὁ Ἐμμανουήλ Κάντ ζεῖ μὲ τὴ γνώση ὅπως μὲ μιὰ σύζυγο· πλαγιάζει κοντὰ τῆς σαράντα ὀλόκληρα χρόνια στὸ ἴδιο πνευματικὸ κρεβάτι, καὶ μαζύ τῆς γεννάει μιὰν ὀλόκληρη γερμανικὴ οἰκογένεια φιλοσοφικῶν συστημάτων, πού οἱ ἀπόγονοί του ζοῦν ἀκόμα καὶ σήμερα ἀνάμεσα στὸν ἀστικό μας κόσμο. Οἱ σχέσεις του μὲ τὴν ἀλήθεια εἶναι ἀπόλυτα μονογαμικές, ὅπως κι' ὄλων τῶν πνευματικῶν του παιδιῶν : τοῦ Σέλλινγκ, Φίχτε, Χέγκελ καὶ Σοπενχάουερ. Κεῖνο πού τοὺς σπρώχνει στὴ φιλοσοφία, εἶναι ἡ ἀνώτερη θέληση τάξης, πού δὲν ἔχει ἀπόλυτα τίποτα τὸ δαιμονιακό, μιὰ γερμανικὴ ἀγαθὴ προαίρεση, ἀντικειμενικὴ κι' ἐπαγγελματικὴ, πού ἀποβλέπει στὴν πειθαρχία τοῦ πνεύματος καὶ στὴν ἀποκατάσταση μιᾶς ἀρχιτεκτονικῆς διάταξης τοῦ πεπρωμένου. Εἶναι ἐρωτευμένοι μὲ τὴν ἀλήθεια, μ' ἕναν τίμιο, διαρκὴ κι' ἐντελῶς πιστὸ ἔρωτα. Ὁ ἔρωτας ὅμως αὐτὸς δὲν ἔχει τίποτα τὸ φίλαυτο, καμμιά πυριφλεγὴ ἐπιθυμία πού φθείρει καὶ κατατρῶγει τὰ πάντα· στὴν ἀλήθεια, στὴν ἀλήθεια τους, δὲν βλέπουνε παρὰ μιὰ σύζυγο κι' ἕνα ἀγαθὸ σταθερό, πού δὲν τ' ἀποχωρίζονται ποτὲ ἴσαμε τὴν ὥρα τοῦ θανάτου κι' οὔτε ποτὲ τοῦ ἐπιστοῦνε. Γι' αὐτὸ πάντα στίς σχέσεις τους μὲ τὴν ἀλήθεια ὑπάρχει κάτι πού θυμίζει τὸ νοικοκυριὸ καὶ τὰ σπιτικὰ πράγματα· καί, πραγματικά, ὁ καθένας ἀπ' αὐτούς, γιὰ νὰ στεριώσει τὸ κρεβάτι του καὶ νὰ μπάσει τὴ μνηστή του, ἔχει χτίσει τὸ δικό του τὸ σπίτι, δηλαδὴ τὸ καλὰ βασισμένο φιλοσοφικό του σύστημα. Καὶ σὰν νοικοκύρηδες καλλιεργοῦν, μὲ τὸ τσαπὶ στὸ χέρι καὶ τ' ἀλέτρι, τὴ δική τους τὴ γῆ, αὐτὸ τὸ χωράφι τοῦ πνεύματος. πού τὸ ξεχώρισαν καὶ τὸ κυρίεψαν γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἀνάμεσα στὸ χάος τῶν πρωτόγονων χέρσων ρουμανιῶν. Μὲ φρονιμάδα μετακινοῦν ὀλοένα καὶ μακρύτερα τὰ σύνορα τῆς γνώσης τους, ἀνάμεσα στοὺς κόλπους τοῦ σύγχρονου τους πολιτισμοῦ, αὐξάνοντας μὲ τὴ φροντίδα καὶ τὸν ἰδρωτὰ τους τὴν πνευματικὴ συγκομιδὴ.

Ἀντίθετα τὸ πάθος τοῦ Νίτσε γιὰ τὴ γνώση προέρχεται ἀπὸ μιὰ ἐντελῶς διαφορετικὴ ἰδιοσυγκρασία, ἀπ' τὸν ἀντίποδα συναισθηματικὸ κόσμο. Ἡ θέση του ἀπέναντι στὴν ἀλήθεια

εἶναι ἐντελῶς δαιμονιακή· εἶναι ἓνα ριγηλὸ κι' ἀσθμαῖνον πάθος, ἄπληστο καὶ νευρικό, ἀνικανοποίητο κι' ἀνεξάντλητο, πού πούθενά δὲν ἀρκεῖται σ' ἓνα ἀποτέλεσμα καὶ πού, παρ' ὄλες τὶς ἀπαντήσεις, παντοτεινὰ ἐξακολουθεῖ νὰ ρωτᾶει ἀνήσυχια καὶ ἀχόρταστα. Ποτὲ δὲν παίρνει κοντά του μιὰ γνώση μὲ τρόπο διαρκή, γιὰ νὰ τὴν κάμει, δίνοντας ὄρκο καὶ ὑπόσχεση, γυναῖκα του, «σύστημά» του, «θεωρία» του.

Ἔλα τὸν κεντρίζουνε καὶ τίποτα δὲ μπορεῖ νὰ τὸν κρατήσῃ. Μόλις ἓνα πρόβλημα χάσει τὴν παρθενιά του, τὸ χάσμα καὶ τὸ μυστικὸ τῆς αἰδημοσύνης, ἄσπλαχνα καὶ χωρὶς ζήλεια, τ' ἀφήνει στοὺς κατοπινούς, ὅμοια ὅπως καὶ ὁ Δὸν Ζουὰν—ὁ «ἐν ἐνστικτῷ» ἀδελφὸς—κάνει γιὰ τὶς δικές του mille e tre χωρὶς πιά νὰ σκοτίζεται γι' αὐτές. Γιατί, ὅπως κάθε γόης ἀναζητᾶει, ἀνάμεσα σ' ὄλες τὶς γυναῖκες, **τὴ γυναῖκα**, ἔτσι κι' ὁ Νίτσε ἀποζητᾶει, ἀνάμεσα σ' ὄλες τὶς γνώσεις, **τὴ γνώση**—τὴ γνώση τὴν αἰώνια ὑπερβατικὴ κι' ἀφταστὴ κείνο πού τὸν σπρώχνει ἴσαμε τὸν λόνο; ἴσαμε τὴν ἀπελπισία, δὲν εἶναι ἡ κατάκτηση, δὲν εἶναι ἡ ἀπόκτηση, οὔτε ἡ ἀπόλαυση, ἀλλὰ παντοτεινὰ τὸ ἐρωτηματικό, ἡ ἀναζήτηση, **ἡ θήρα τοῦ ὄντος**. Ὁ ἐρωτᾶς του εἶναι ἀβεβαιότητα, κι' ὄχι βεβαιότητα, κατὰ συνέπεια, ἡδονὴ «στραμμένη στὴ μεταφυσική», πού συνίσταται στὸν «ἔρωτα-ἡδονή» τῆς γνώσης, μιὰ δαιμονιακὴ ἐπιθυμία σαγήνης, ἀπογύμνωσης, ἡδυπαθοῦς διέλσδυσης καὶ βιασμοῦ κάθε πνευματικοῦ ἀντικειμένου—τῆς γνώσης νοούμενης στὸ προκείμενο στὴ βιβλικὴ ἔννοια, ὅπου ὁ ἄνθρωπος «γινώσκει» τὴ γυναῖκα, ἀφαιρώντας τῆς ἔτσι τὸ μυστικόν. Ξέρει, αὐτὸς ὁ αἰώνιος σχετικιστὴς τῶν ἀξιῶν, πὼς καμμιά ἀπ' αὐτὲς τὶς γνωσιολογικὲς πράξεις, κανένα ἀπ' αὐτὰ τ' ἀποκτήματα τοῦ φλογεροῦ πνεύματος, δὲν εἶναι πραγματικὰ «ὀριστικὴ γνώση», κι' ὅτι ἡ ἀλήθεια, στὴν ὕστατη σημασία τῆς λέξης, δὲν ἀφήνεται ποτὲ ν' ἀποχτηθεῖ· γιὰτὶ «ἐκεῖνος ποῦ νομίζει πὼς κατέχει τὴν ἀλήθεια, πόσα πράγματα δὲν ἀφήνει νὰ τοῦ διαφύγουν!» Γι' αὐτὸ ὁ Νίτσε ποτὲ δὲ νοικοκυρεῖτε, ἀποβλέποντας στὴν οἰκονομία καὶ στὴ συντήρηση, καὶ δὲ χτίζει πνευματικὸ ἐνδιαίτημα· θέλει (κι' ἴσως σ' αὐτὸ νὰ σπρώχνεται ἀπ' τὸ νομαδικὸ ἐνστικτο τῆς φύσης του) αἰώνια νάναί χωρὶς κανένα κτῆμα, νάναί ὁ Νεμρὼδ πού, μονάχος, πλανιέται τριγυρνώντας μὲ τὰ ὄπλα του, σ' ὄλα τὰ δάση τοῦ πνεύματος, μὴν ἔχοντας οὔτε στέγη, οὔτε γυναῖκα, οὔτε παιδί, οὔτε ὑπηρέτη, ἐνῶ ἐξ ἄλλου ἔχει τὴ χαρὰ καὶ τὴν ἡδονὴ τοῦ κυνηγιοῦ.

ὅπως ὁ Δὸν Ζουὰν δὲν ἀγαπάει τὴ διάρκεια τοῦ αἰσθήματος, ἀλλὰ τὶς «στιγμὲς τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς ἔκστασης» ἐλκύεται μονάχα ἀπ' τὶς περιπέτειες τοῦ πνεύματος, ἀπ' αὐτὰ τὰ «ἐπικίνδυνα ἴσως» ποὺ μᾶς γεμίζουν θέρμη καὶ μᾶς κεντρίζουν ὅσο τὰ κυνηγοῦμε, μὰ ποὺ κι' ἂν τὰ φτάσουμε δὲ μᾶς σβύνουνε τὴ δίψα· δὲ θέλει τὴ λεία ἀλλὰ (ὅπως περιγράφεται ὁ ἴδιος στὸ Δὸν Ζουὰν τῆς γνώσης) ἀπλῶς τὸ «πνεῦμα, τὸ κέντρισμα καὶ τὶς ἀπολαύσεις τοῦ κυνηγιοῦ, τοὺς μαιάνδρους τῆς γνώσης — ἴσαμε τὰ ψηλότερα καὶ μακρύτερά της ἀστέρια — ἴσαμε ποὺ στὸ τέλος νὰ μὴν τοῦ ἀπομένει τίποτα νὰ κυνηγήσει, ἐκτὸς ἀπ' ὅ,τι ἀπέθαντα ὀλέθριο ὑπάρχει στὴ γνώση, ὅπως ὁ πότης καταντάει νὰ πίνει ἀψέντι καὶ ἀλκοόλ, ποῦναι ἀληθινὰ δηλητήρια.

Γιατὶ ὁ Δὸν Ζουὰν, στὸ πνεῦμα τοῦ Νίτσε, δὲν εἶναι ὁ ἐπικύρειος, ὁ μέγας φιλήδονος: γι' αὐτὸ λείπει σ' αὐτὸν τὸν ἀριστοκράτη, σ' αὐτὸν τὸν εὐγενῆ μὲ τὰ λεπτεπίλεπτα νεῦρα, ἡ βαρεῖα εὐχαρίστηση τῆς πέψης, ἡ νωθρὴ εὐεξία τοῦ χορτασμένου, ἡ ἀλαζονεία ποὺ παρατάσσει τοὺς θριάμβους τῆς καὶ ἡ τέλεια ἱκανοποίηση· ὁ κυνηγὸς τῶν γυναικῶν (ὅπως ὁ Νεμρώδ τοῦ πνεύματος) καταδιώκεται παντοτείνᾳ ὁ ἴδιος ἀπὸ ἓνα ἄσβυστο ἔνστικτο· ὁ χωρὶς ἐνδοιασμοὺς ἀποπλανητῆς ἔχει κι' ὁ ἴδιος ἀποπλανηθεῖ ἀπ' τὴ φλογερὴ του περιέργεια· εἶναι ὁ πειρασμὸς ποὺ κεντρίζεται νὰ βάζει σὲ πειρασμὸ ἀδιάκοπα τὴν προσποιητὴ ἀθωότητα ὅλων τῶν γυναικῶν, ὅμοια ὅπως ὁ Νίτσε ρωτᾷ ἀπλῶς γιὰ νὰ ρωτᾷ, σπρωγμένος ἀπ' τὴν ἀκόρεστη ψυχολογικὴ ἡδονή· Γιὰ τὸν Δὸν Ζουὰν, τὸ μυστικὸ βρίσκεται σ' ὅλες καὶ σὲ καμμιά, στήν καθεμιὰ γιὰ μιὰ νύχτα καὶ γιὰ πάντα σὲ καμμιά: τὸ ἴδιο ἀκριβῶς γίνεται καὶ μὲ τὸν ψυχολόγο, ἡ ἀλήθεια δὲν ὑπάρχει, σ' ὅλα τὰ προβλήματα παρὰ μονάχα γιὰ μιὰ μόνη στιγμὴ, καὶ δὲν ὑπάρχουν προβλήματα ποὺ μέσα τους νὰ ὑφίσταται γιὰ πάντα ἡ ἀλήθεια.

Γι' αὐτὸ ἡ διανοητικὴ ζωὴ τοῦ Νίτσε δὲν ἔχει οὔτε ἴχνος ἀνάπαυσης, οὔτε γαληνεμένη ἐπιφάνεια, ὅπως τοῦ καθρέφτη: εἶναι ἀπόλυτα χειμαρρώδης, ἀπότομη, γεμάτη ἐπικίνδυνες στροφές, μεταβολές καὶ βίαια ρεύματα. Στούς ἄλλους γερμανοὺς φιλόσοφους ἡ ζωὴ κυλάει μὲ ἐπικὴ ἡρεμία· ἡ φιλοσοφία τους συνίσταται, στὸ ἀδιάκοπο, κόμμοδο καί, κατὰ κάποιον τρόπο, μηχανικὸ γνέσιμο τοῦ ξεμπλεγμένου μὰ καὶ καλὴ νήματος· φιλοσοφοῦνε καθησμένοι στίς πολυθρόνες τους μὲ τεντωμένα καὶ ξεκούραστα τὰ μέλη τους καὶ μόλις μπορεῖ ν' ἀν-

τιληφθεῖ κανένας, όταν διαλογίζονται μιὰ ἀνεπαίσθητη αὔξηση τῆς πίεσης τοῦ αἵματος στὸ σῶμα τους, κάποιον ἀνάλαφρο πυρετὸ στὸ πεπρωμένο τους. Στὸν Κὰντ ποτὲ δὲ δοκιμάζουμε τὴν συγκινητικὴ ἐντύπωση τοῦ πνεύματος ποὺ τῶχουμε κυριέψει σὰν βρυκόλακες οἱ σκέψεις του· τοῦ πνεύματος ποὺ ὑφίσταται ὀδυνηρὰ τὴ φοβερὴ ἀνάγκη τῆς δημιουργίας καὶ ἐπεξεργασίας τῶν ἰδεῶν, καί, γιὰ μένα, ἡ ζωὴ τοῦ Σοπενχάουερ, ἀπὸ τὰ τριάντα καὶ πέρα, ἀπὸ τότε ποὺ περάτωσε **Τὸν Κόσμο σὰν θέληση καὶ παράσταση**, προσφέρει τὸ χαρακτήρα τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἀνετα πῆρε πιά τὴ σύνταξή του, μ' ὅλες τὶς μικροπικρὲς μιᾶς καριέρας ποὺ δὲ μπορεῖ νὰ τραβήξει πάρα πέρα. Ὅλοι βαδίζουμε μὲ βῆμα ἀκριβές, σταθερὸ καὶ στέρεο σ' ἓνα δρόμο ποὺ τὸν διάλεξαν οἱ ἴδιοι. Ἐνῶ ἡ ζωὴ τοῦ Νίτσε (ὅπως κι' οἱ περιπέτειες τοῦ Δὸν Ζουὰν) ἔχει μιὰ μορφὴ ὁλότελα δραματικὴ· εἶναι μιὰ ἀλυσίδα ἐκπληκτικῶν κι' ἐπικίνδυνων ἐπεισοδίων, μιὰ τραγωδία πού, ἀσταμάτητα, μ' ἀδιάκοπες ἐναλλαγές, περνᾷ ἀπὸ μιὰ σὲ ἄλλη, ὁλοένα φοβερώτερη περιπέτεια γιὰ νὰ καταλήξει στὸ τέλος στὴν ἀναπόφευκτη πτώση κι' ἐκμηδένιση μέσα στὴν ἀπύθμενη ἄβυσσο. Κι' αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἀπουσία τῆς ἀνάπαυσης στὴν ἔρευνα, αὐτὴ ἡ ἀδιάκοπη ὑποχρέωση νὰ σκέφτεται, αὐτὸς ὁ δαιμονιακὸς καταναγκασμὸς νὰ βαδίζει πάντα ἔμπρός, εἶναι κεῖνα ποὺ κάνουνε τὴ μοναδικὴ αὐτὴ ὑπαρξὴ ἀνήκουστα τραγικὴ, καθιστώντας τὴν γοητευτικὴ σὰν ἔργο τέχνης (γιατὶ σ' αὐτὴν δὲν ὑπάρχει οὔτε ὁ παραμικρότερος ἐπαγγελματικὸς κι' ἥρεμα ἀστικὸς χαρακτήρας). Ὁ Νίτσε εἶναι καταραμένος, εἶναι καταδικασμένος νὰ σκέφτεται ἀδιάκοπα, ὅπως ὁ ἄγριος κυνηγὸς τοῦ θρύλου εἶναι καταδικασμένος αἰῶνια νὰ κυνηγᾷ· ὅ,τι ἦταν γι' αὐτὸν ἡδονή, ἔγινε τὸ μαρτύριό του, ἡ θλίψη του· κι' ἡ πνοή του, τὸ στυλ του ἔχει τὸ λαχάνιασμα, τὴ θέρμη καὶ τὸ χτυποκάρδι τοῦ κυνηγημένου ἀγριμιοῦ· ἡ ψυχὴ του ἔχει τὶς ἐξάρσεις καὶ τὶς καταπτώσεις κάποιου ποὺ ποτὲ δὲν εἶναι ἱκανοποιημένος. Γι' αὐτὸ τὰ **ἀχασβηριανὰ** του παράπονα πάντα εἶναι τόσο συγκινητικά, ὅπως κι' ἡ κραυγὴ ποὺ βγάζει, ἀπ' τὴ στιγμή ποὺ ποθεῖ τὴν εἰρήνη, τὴ χαρὰ καὶ τὴν ἀνάπαυση· ἀδιάκοπα ὅμως τὸ κεντρὶ τοῦ αἰώνιου ἀνικανοποίητου τοῦ κατατρυπάει τὴν ἐξαντλημένη του ψυχὴ βιάζοντάς της : « Ἀγαπᾷμε κάτι, μόλις ὅμως αὐτὸ γίνε γιὰ μᾶς βαθειὰ ἀγάπη, ὁ τύραννος ποὺ ὑπάρχει μέσα μας (καὶ ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ τὸν ὀνομάσουμε τὸ ἀνώτερο ἐγώ μας) λέει: αὐτὸ ἀκριβῶς εἶνε

κεῖνο πού πρέπει νά μοῦ θυσιάσεις. Καί, πραγματικά, τὸ θυσιάζουμε, ὄχι ὅμως χωρὶς νά βασανιζόμαστε καὶ νά ψηνόμαστε σὲ σιγανή φωτιά». Πάντα αὐτὲς οἱ δονζουανικὲς φύσεις πρέπει νά παρατοῦνε τὴ φλογερὴ ἡδονὴ τῆς γνώσης, τὰ γρήγορα γλυκαγκαλιάσματα τῶν γυναικῶν, γιατί ὁ δαίμονας τοῦ ἀνικανοποίητου πού τοὺς σφίγγει τὸ λαιμὸ τὶς σπρώχνει ὀλοένα καὶ μακρύτερα (τὸ δαιμόνιο αὐτὸ πού καταδιώκει τὸν Χαίλντερλιν καὶ τὸν Κλάϊστ κι' ὅλους τοὺς φανατικὸς εἰδωλολάτρες τοῦ ἀπέλου). Καὶ μοιάζει μὲ διαπεραστικὸ οὐρλιαχτὸ ἀγριμοῦ πού τρέχει πληγωμένο ἀπὸ βέλος, ἢ κραυγὴ πού βγάζει ὁ Νίτσε, ὅταν κυνηγημένος κι' αὐτὸς ἀπ' τὸ δαίμονα τῆς γνώσης, φωνάζει : « Παντοῦ, γιὰ μένα, ὑπάρχουν οἱ κῆποι τῆς Ἀρμίδης κι' ἀναγκαστικὰ πάντα καινούργια ξεριζώματα καὶ πάντα καινούργιες πίκρες τῆς καρδιάς. Πρέπει νά δραπετεύσω κι' ἄς εἶναι κουρασμένα καὶ πληγωμένα τὰ πόδια μου· καὶ μιὰ πού εἶμαι ὑποχρεωμένος νά τὸ κάμω ξανακυττάζω λυπημένα πρὸς τὰ πίσω, γιὰ νά δῶ τὰ ὁμορφότερα πράγματα πού δὲ μπόρεσαν νά μὲ κρατήσουν — ἀκριβῶς γιατί δὲ μπόρεσαν νά μὲ κρατήσουν ».

Πουθενὰ δὲ συναντᾶμε παρόμοιες ἐσώτερες κραυγές, τέτοιους ἀβάστατους ἀναστεναγμούς, πού βγαίνουν ἀπ' τὰ τρίσβαθα τοῦ πόνου, σ' ὅλο κεῖνο πού, σιτὴ Γερμανία, πρὶν ἀπ' τὸ Νίτσε, λεγότανε φιλοσοφία· ἴσως στοὺς μεσαιωνικοὺς μυστικιστὲς, στοὺς αἰρετικὸς καὶ στοὺς ἄγιους τῆς γοτθικῆς ἐποχῆς νά φεγγοβολάει κάποτε παρῆμοια πονεμένη φλόγα (χωρὶς ἄλλο βουβὰ καὶ μὲ σφιγμένα τὰ δόντια), ἀνάμεσα ἀπ' τὰ πνιγμένα καὶ σκοτεινὰ λόγια. Ὁ Πασκάλ πού, κι' αὐτὸς ἐπίσης, βρίσκεται ὀλόψυχα βυθισμένος στὸ καθαρτήριο τῆς ἀμφιβολίας, γνωρίζει αὐτὴ τὴν ἀνατροπὴ, τὴν ἐκμηδένιση αὐτῆς τῆς παντοτεινὰ ἀνιχνεύουσας ψυχῆς, ποτὲ ὅμως, οὔτε στὸν Λάϊμπνιτς, οὔτε στὸν Κάντ, στὸν Χέγκελ ἢ στὸν Σοπενχάουερ δὲ συγκλονιζόμαστε ἀπ' αὐτὸν τὸν πρωταρχικὸ τόνο. Γιατί, ὅσο δὴποτε ἄδολες κι' ἂν εἶναι οἱ ἐπιστημονικὲς αὐτὲς φύσεις, ὅσο δὴποτε θαρραλέα κι' ἀποφασιστικὴ κι' ἂν μᾶς φαίνεται ἡ συγκέντρωσή τους στὸ καθολικὸ πρόβλημα, ποτὲ δὲν ἐφορμοῦνε μ' ὅλο τους τὸ εἶναι, ἀμέριστα, μὲ τὴν καρδιὰ καὶ μὲ τὰ σωθικά, τὰ νεῦρα καὶ τὴ σάρκα, μ' ὅλο τους τὸ πεπρωμένο, στὸν ἡρωϊκὸ ἀγῶνα τῆς γνώσης. Καίνε σὰν τὰ κεριά, δηλαδὴ μονάχα « ἐκ τῶν ἄνω », ἀπ' τὸ κεφάλι, ἀπ' τὸ πνεῦμα. Ἐνα κομμάτι τῆς ὑπαρξῆς τους, τὸ ἐγκόσμιο, τὸ ἰδιωτικὸ κομμάτι καὶ κατὰ συνέπεια τὸ περισσότερο προσωπικὸ, μένει ἔξα-

σφαλισμένο και προστατευμένο απ' τὴ μοῖρα, ἐνῶ ὁ Νίτσε κυριολεκτικὰ διακινδυνεύει ἐξ ὀλοκλήρου, ἀγγίζοντας ἀδιάκοπα τοὺς κινδύνους, ὄχι «μονάχα μὲ τὶς κεραῖες τῆς ψυχρῆς σκέψης», ἀλλὰ μ' ὅλη τὴν ἡδυπάθεια καὶ τὸν πόνο τοῦ αἵματός του, μ' ὅλη τὴ φορὰ τοῦ πεπρωμένου του. Οἱ σκέψεις του δὲν προέρχονται μονάχα «ἐκ τῶν ἄνω», ἀπ' τὴν εἰμαρμένη, ἀλλ' εἶναι τὸ πυρετώδες προῖον ἐνὸς ταραγμένου κι' ἐρεθισμένου αἵματος, τῶν βίαια παλλόμενων νεύρων, τῶν ἀπληστων αἰσθήσεων, καὶ τῆς ὀλόθερμης περίπτυξης τοῦ ζωϊκοῦ συναισθήματος: γι' αὐτὸ οἱ ἰδέες του, ὅπως καὶ τοῦ Πασκάλ, τείνουνε τραγικά, στὴν παράφορη ἱστορία τῆς ψυχῆς· εἶναι ἢ, μέχρι τὸ ἀπώτερο σημεῖο σπρωγμένη, συνέπεια τῶν φοβερῶν καὶ σχεδὸν θανασίμων περιπετειῶν—ζωντανὸ δράμα ποὺ μᾶς συγκινεῖ βαθύτατα (ἐνῶ οἱ ἄλλες βιογραφίες τῶν φιλοσόφων δὲν ξανοίγουν οὔτε μιὰ σπιθαμὴ τὸ διανοητικὸ μας ὀρίζοντα). Κι' ὅμως, ἀκόμα καὶ στὴν πικρότερη θλίψη ποτὲ δὲ θάθελε ν' ἀνταλλάξει τὴ ζωὴ του, «τὴν ἐπικίνδυνη ζωὴ» του, μὲ τὴ δική τους ποὺ εἶναι πρότυπο τάξης, γιὰτὶ ἀκριβῶς κεῖνο ποὺ οἱ ἄλλοι ἀποζητοῦνε στὴ γνώση, τὴν *serquitas animi*, τὴν ἀδιατάραχη ἀνάπαυλα τῆς ψυχῆς, τὸ φραγμὸ γιὰ τὸ ξεχείλισμα τῶν αἰσθημάτων, ὁ Νίτσε τὸ μισεῖ, γιὰτὶ αὐτὸ μειώνει τὴ ζωτικότητα. Γι' αὐτὸν τὸν τραγικὸ, τὸν ἥρωϊκὸ ἄνθρωπο, δὲν πρόκειται, στὴν «ἄθλια πάλη γιὰ τὴν ὑπαρξὴ» ν' ἀγωνιστοῦμε γιὰ τὴν ἄκρα ἀσφάλεια, γιὰ τὴν προσπάθεια τῆς προστασίας ἀπ' τὰ συγκινητικὰ αἰσθήματα. "Ὁχι, καμμιά ἀσφάλεια, καμμιά ἱκανοποίηση κι' εὐχαρίστηση ἀπ' ὅ,τι ἔχουμε! «Πῶς μπορεῖ νὰ βρῆσκαται κανεὶς ἀνάμεσα σ' αὐτὴ τὴ θαυμαστὴ ἀβεβαιότητα καὶ πολυμορφία τῆς ὑπαρξὴς χωρὶς ν' ἀναρωτιέται, χωρὶς νὰ τρέμει ἀπ' τὴν περιέργεια καὶ τὴν ἡδονὴ ποὺ χαρίζει τὸ ρώτημα!» λέει σαρκάζοντας ἀλόζονικὰ τὰ νοικοκυρίστικα πνεύματα ποὺ γρήγορα ἱκανοποιοῦνται. "Ἄς ναρκώνονται ἀπ' τὶς παγερὲς πεποιθήσεις τους, ἄς κουλουριάζονται στὰ καρυδότσουφλα τῶν συστημάτων τους· γι' αὐτόν, κεῖνο ποὺ τὸν ἐλκύει, εἶναι μοναδικὰ τὸ ὠκεάνειο κῦμα, ἡ περιπέτεια, ἡ σαγηνευτικὴ πολυμορφία, ἡ μαρμαρυγὴ τοῦ πειρασμοῦ ἢ αἰώνια ἔκταση κι' ἡ αἰώνια ἀποκάλυψη τῆς αὐταπάτης. "Ἄς συνεχίζουμε τὴν ἐφαρμογὴ τῆς φιλοσοφίας τους στὰ ζεστὰ σπίτια τῶν συστημάτων τους, αὐξάνοντας ἔντιμα καὶ μὲ οἰκονομία τ' ἀγαθά τους· ὅσο γι' αὐτόν, κεῖνο ποὺ τὸν τραβάει εἶναι τὸ παιγνίδι, ἡ διακύβευση τοῦ ὑπέρτατου πλούτου, τῆς ἴδιας του

τῆς ὑπαρξῆς. Γιατί σὰν τυχοδιώκτης πού εἶναι, δέν ποθεῖ νὰ ἔχει οὔτε τὴν ἴδια του τὴ ζωὴ· κι' ἐδῶ ἀκόμα θέλει κάτι τὸ περισσότερο ἥρωϊκό: «Ἐκεῖνο πού ἐνδιαφέρει δέν εἶναι ἡ αἰώνια ζωὴ, ἀλλὰ ἡ αἰώνια ζωτικότητα».

Μὲ τὸν Νίτσε ἐμφανίζεται γιὰ πρώτη φορὰ στὶς θάλασσες τῆς γερμανικῆς φιλοσοφίας ἡ μαύρη σημαία τοῦ κουρσάρου καὶ τοῦ πειρατοῦ· ἓνας ἄλλου εἴδους ἄνθρωπος, ἀλλοιώτικης ράτσας, καινούργιο δείγμα ἥρωϊσμοῦ, μιὰ φιλοσοφία πού δέν παρουσιάζεται κάτω ἀπ' τὴ ρόμπα τῶν καθηγητῶν καὶ τῶν σοφῶν, ἀλλὰ θωρακισμένη κι' ὠπλισμένη γιὰ τὸν ἀγῶνα. Οἱ ἄλλοι, οἱ πρὶν ἀπ' αὐτόν, ἦσαν ὅμοια τολμηροὶ κι' ἥρωϊκοὶ ποντοπόροι τοῦ πνεύματος, εἶχαν ἀνακαλύψει ἡπειρους κι' αὐτοκρατορίες, ἀλλὰ αὐτὸ τῶκαναν μὲ μιὰ πρόθεση ἐκπολιτιστικὴ κι' ὠφελιμιστικὴ, τὶς κατακτούσανε γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Ἀποβλέποντας στὴ συμπλήρωση τοῦ φιλοσοφικοῦ χάρτη ὁλοένα καὶ πιὸ πολὺ εἰσχωρούσανε στὴν terra incognita τῆς σκέψης. Στέρωναν τὴ σημαία τοῦ Θεοῦ ἢ τοῦ πνεύματος σ' ὅποια καινούργια γῆ κυριεύαν· ἔχτιζαν πολιτείες, ναοὺς καὶ καινούργιους δρόμους στοὺς ἄγνωστους αὐτοὺς τόπους καὶ πίσω τους ἀκολουθοῦσαν οἱ κυβερνήτες κι' οἱ διοικητές, γιὰ νὰ ὀργώσουν τὴν ἀποχτημένη γῆς κερδίζοντας τὴ συγκομιδὴ—οἱ σχολιαστὲς καὶ οἱ καθηγητὲς, οἱ μορφωμένοι ἄνθρωποι. Ἡ ὑστάτη ὅμως σημασία τῶν κόπων τους εἶναι παντοτεινά, ἡ ἀνάπαυση, ἡ εἰρήνη, ἡ σταθερότητα: θέλουνε ν' αὐξήσουν τὸ βιὸς τοῦ κόσμου, νὰ διαδώσουνε κανόνες καὶ νόμους, δηλαδὴ μιὰ ἀνώτερη τάξη. Ὁ Νίτσε, ἀντίθετα εἰσβάλλει αἰφνίδια στὴ γερμανικὴ φιλοσοφία, ὅπως οἱ πειρατὲς στὸ τέλος τοῦ XVI αἰῶνα παρουσιάζονταν στὴν ἰσπανικὴ αὐτοκρατορία—ἓνα σμῆνος ἄγριων, τολμηρῶν, ἀχαλίνωτων, χωρὶς ἔθνος, χωρὶς κυριαρχία, χωρὶς βασιληά, χωρὶς σημαία, χωρὶς στέγη καὶ παραστία Desperados. Σὰν κι' αὐτοὺς δέν κατακτάει τίποτα γιὰ τὸν ἑαυτό του οὔτε γιὰ κανέναν ἄλλο, οὔτε γιὰ ἓναν Θεό, οὔτε γιὰ ἓνα βασιληά, οὔτε γιὰ μιὰ πίστη, ἀγωνίζεται γιὰ τὴ χαρὰ τοῦ ἀγῶνα, γιὰτὶ δὲ θέλει τίποτα νὰ χεῖ, τίποτα νὰ κερδίσει, τίποτα ν' ἀποχτήσῃ. Δὲ συνάπτει συνθῆκες, οὔτε χτίζει σπίτια· περιφρονεῖ τοὺς πολεμικοὺς κανόνες τοὺς καθιδρυμένους ἀπ' τοὺς φιλόσοφους καὶ δέν ἀποζητάει μαθητὲς· αὐτὸς ὁ παράφορος ταραχοποιὸς κάθε «σκοτεινῆς ἡρεμίας», κάθε ἀνετῆς ἐγκατάστασης, ποθεῖ μοναδικὰ τὴ λεηλασία, τὴν καταστροφὴ τῆς τάξης τῆς ἰδιοκτησίας, τῆς

ἔξασφαλισμένης εἰρήνης κι' εὐτυχίας τῶν ἀνθρώπων, θέλει νὰ διαδώσει μὲ τὴ φωτιὰ καὶ μὲ τὸ σίδηρο αὐτὴ τὴ ζωντάνια τοῦ παντοτεινὰ «ἐν ἐγρηγόρσει» πνεύματος - πὺ τοῦ εἶναι τόσο πολύτιμο ὅσο εἶναι κι' ὁ σκοτεινὸς καὶ βαθὺς ὕπνος γιὰ τοὺς φίλους τῆς εἰρήνης. Προβάλλει τολμηρὰ ἀνατρέποντας τὰ φρούρια τῆς ἠθικῆς καὶ τοὺς φραγμοὺς τοῦ νόμου· πουθενὰ δὲ χαρίζει τὴ ζωὴ κανένος· κανένας ἀφορισμὸς τῆς Ἐκκλησιᾶς ἢ τοῦ Στέμματος δὲν τὸν σταματᾷ. Πίσω του, ὅπως ὕστερα ἀπὸ ἐπιδρομὴ πειρατῶν, βρῖσκουμε ἐκκλησίες λεηλατημένες, χιλιόχρονα ἀγιαστήρια βεβηλωμένα, βωμοὺς γκρεμισμένους, αἰσθήματα ἀτιμασμένα, πεποιθήσεις δολοφονημένες, ἠθικὰ ὄχυρὰ ἐκπορθημένα, ἕναν πυρπολούμενο ὀρίζοντα, ἕνα τερατώδη φάρο θράσους καὶ δύναμης. Ποτὲ ὅμως δὲν ξαναγυρίζει κιὰ γ' ἀπολαύσει τοὺς θριάμβους του: τὸ ἄγνωστο, κεῖνο πὺ ποτὲ ἀκόμα οὔτε κατακτήθηκε, οὔτε ἐξερευνήθηκε, εἶναι ἡ ἀπέραντη του ζώνη—ἡ μοναδικὴ του ἡδονὴ εἶναι ἡ ἄσκηση τῆς δύναμής του, ἡ «διατάραξη τῶν κοιμισμένων». Μὴν ἀνῆκοντας σὲ καμμιά δοξασία, μὴν ἔχοντας δώσει ὄρκο πίστεως σὲ καμμιά χώρα, ἔχοντας στὸ κατάρτι του ξεδιπλωμένη τὴ μαύρη σημαία τοῦ μὴ ἠθικοῦ καὶ μπροστά του τὸ ἱερὸ ἄγνωστο, τὴν αἰώνια ἀβεβαιότητα, πὺ τὴν νοιώθει δαιμονιακὰ σὰν ἀδερφή του, σηκώνει πάντα τὶς ἄγκυρες γιὰ καινούργια καὶ ἐπικίνδυνα ταξείδια. Μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι, τὸ βαρέλι τῆς μαρτυρίας στὰ πόδια του, ξεμακραίνει τὸ καρᾶβι του ἀπ' τὴ στερεὰ καὶ μονάχος σ' ὄλους τοὺς κινδύνους τραγουδάει στὸν ἑαυτό του, δοξολογώντας τον, τὸ μεγαλόπρεπο πειρατικό του ἄσμα, τὸ τραγούδι του τῆς φλόγας, τὸ τραγούδι τῆς μοίρας του:

Ναί, ξέρω ἀπὸ ποῦ ἔρχομαι
ἀχόρταστος σὰν τὴ φλόγα,
καίγω καὶ καίγομαι
κάθε τι π' ἀγγίζω γίνεται φῶς
καὶ κάθε τι π' ἀφήνω, κάρβουνο,
χωρὶς ἄλλο, εἶμαι φλόγα...

ΠΑΘΟΣ ΕΙΛΙΚΡΙΝΕΙΑΣ

Μιά μόνη έντολή υπάρχει για σένα: νάσαι άγνός.

Ο Φρειδερίκος Νίτσε από πολύ νωρίς σχεδίαζε να γράψει ένα βιβλίο που θα το τιλοφορούσε *Passio puona* ή **Πάθος ειλικρίνειας**. Το βιβλίο αυτό δέν τώγραψε ποτέ, αλλά (πραγμα που είναι καλύτερο) τώζησε. Γιατί μια παράφορη και φανατική ειλικρίνεια, μια αγάπη αλήθειας εξηομένη και σπρωμένη ως το μαρτύριο, διαδραματίζει το ρόλο του δημιουργικού κυττάρου στην ανάπτυξη και στην εξέλιξη του Νίτσε· γιατί εδώ βρίσκεται βαθειά μπηγμένο στη σάρκα του, στον εγκέφαλό του και στα νεύρα του, το κρυμμένο έλατήριο, το χαλύβδινο έλατήριο που κρατάει σταθερά ένωμένη τη σκέψη του, κατευθύνοντάς την με μιάν ένστικτώδη και θανάσιμη δύναμη σε όλα τα προβλήματα της ζωής.

Ειλικρίνεια, ευθύτητα, άγνότητα· μένουμε κάπως κατάπληκτο μη συναντώντας ακριβώς στον «άμοραλίστα» Νίτσε κανένα πρωτόγονο κι' αλλόκοτο ένστικτο, έξω από κείνο που οί άστοί, οί μπακάληδες, οί έμποροι κι' οί δικηγόροι όνομάζουν κι' αυτοί περήφανα άρετή τους: την έντιμότητα, και κατά συνέπεια την ίσαμε τον παγερό τάφο ειλικρίνεια την αλήθινή κι' αυθεντική διανοητική άρετή των ανθρώπάκηδων, το έντελώς μέτριο και συμβατικό αίσθημα. Στα αισθήματα όμως κείνο που βαρύνει είναι ή ένταση κι' όχι το περιεχόμενο· κι' έχει χαριστεί στις δαιμονόληπτες φύσεις να ξανακατακτούνε την από καιρό έκχυδαϊσμένη και ξεθυμασμένη έννοια, για να την μεταφέρουνε στο δημιουργικό χάος, στη σφαίρα της άπέραντης έντασης. Δίνουν ως και σ' αυτά ακόμα τα άσήμαντα και χρησιμοποιημένα συμβατικά στοιχεία, το πύρινο χρώμα και την ένθεη έκσταση· κείνο που το όν το κυριεμένο απ' το δαίμονα συλλαμβάνει ξαναγίνεται πάντα χαωτικό και γεμάτο από άδάμαστη δύναμη. Γι' αυτό ή ειλικρίνεια του Νίτσε δέν έχει τίποτα το κοινό με την κοινότοπα άψογη έντιμότητα των συνηθισμένων ανθρώπων· ή αγάπη του για την αλήθεια είναι απόλυτα φλόγα, δαιμόνιο αλήθειας, δαιμόνιο σαφήνειας, άγριο θεριό που παντοτεινά αποζητάει λεία και κυνηγάει προικισμένο με τα πιο λεπταίσθητα ένστικτα των σαρκοβόρων

ζώων. Μια ειλικρίνεια σάν τοῦ Νίτσε εἶναι ἐντελῶς ἄσχετη μὲ τὸ πιθασσευμένο, δαμασμένο καὶ ἐντελῶς χλιαρὸ ἔνστικτο τῆς φρονιμάδας τῶν ἐμπόρων, ὅπως καὶ μὲ τὴ χοντροκομμένη καὶ βάνανση ειλικρίνεια, ἀλλὰ Michel Kolhaas, πολυάριθμων στοχαστῶν (π.χ. τοῦ Λουθήρου) ποὺ φορῶντας δεξιὰ κι' ἀριστερὰ παρωπίδες ἐφοροῦν λυσσασμένα μονάχα σ' ἕνα δρόμο ἀλήθειας, στὸν δικό τους. Ὅσο ὁμως βίαιο καὶ τραχὺ ἂν μπορεῖ νὰ εἶναι συχνὰ τὸ πάθος τῆς ἀλήθειας στὸ Νίτσε, παντοτεινὰ εἶναι τόσο νευρικό, τόσο ἀναπτυγμένο, ὅστε δὲ μπορεῖ νὰ περιοριστεῖ: ποτὲ δὲ συγκρούεται, οὔτε πεισμώνει, ἀλλὰ βυθίζει ἀπὸ πρόβλημα σὲ πρόβλημα, φρικιώνοντας σὰ φλόγα, καίγοντας καὶ καταυγάζοντας τὸ καθένα ἀπ' αὐτά, χωρὶς ποτὲ κανένα νὰ τὸ χορταίνει. Ὁ δυϊσμὸς αὐτὸς εἶναι θαυμαστός: παντοτεινὰ στὸ Νίτσε βρίσκονται σφιχτοδεμένα τὸ πάθος κι' ἡ ειλικρίνεια. Ἴσως ποτὲ ἀκόμα μιὰ τόση μεγάλη ψυχολογικὴ ἰδιοφυΐα δὲν εἶχε ταυτόχρονα τόση ἠθικὴ σταθερότητα καὶ τέτοιο χαρακτήρα.

Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὁ Νίτσε ἦταν προορισμένος ἀπ' τὴ μοῖρα νὰ σκέφτεται μὲ τόση διαύγεια ὅσο κανένας· ἐκεῖνος ποὺ ἀντιλαμβάνεται κι' ἐφαρμόζει τὴν ψυχολογία σάν πάθος νοιώθει ὅλο του τὸ εἶναι μ' αὐτὴν τὴν ἡδυπάθεια ποὺ δίνεται σ' ὅ,τι τὸ τέλει ὑπάρχει. Στὸ Νίτσε ἀπολαμβάνουμε σὰ μουσικὴ, τὴν ειλικρίνειά του, τὴ φιλαλήθειά του, αὐτὴ τὴν ἄστικὴ ἀρετὴ (πρόφερα πιά τὴ λέξη αὐτὴ) ποὺ συνήθως ἀντικειμενικὰ τὴ θεωροῦμε σάν ἀναγκαῖο προζύμι τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Οἱ μεγαλόπρεπες ἐξάρσεις τὰ ἀντιστικτικὰ crescendo ποὺ ὑπάρχουνε στὴν ἀγάπη του γιὰ τὴν ἀλήθεια εἶναι μιὰ ὑπέροχη φούγκα διανοητικότητας, ποὺ περνάει μὲ τὸ ρυθμὸ τῆς καταιγίδας, ἀπ' τὸ ἄρρενοιπὸ andante σ' ἕνα ὑπέροχο maestoso—ποὺ ἀδιάκοπα ἀνανεώνεται μ' ἐκπληκτικὴ πολυφωνία. Στὸ προκείμενο ἡ σαφήνεια γίνεται μαγεία. Αὐτὸς ὁ μισοτυφλωμένος ἄνθρωπος ποὺ προχωρεῖ ψηλαφητὰ καὶ ζεῖ στὰ σκοτάδια, σάν κουκουβάγια, στὸ πεδίο τῆς ψυχολογίας ἔχει βλέμμα, ποὺ σ' ἕνα δευτερόλεπτο, ἀπ' τὸν ἀέραντο οὐρανὸ τῆς σκέψης του ξεχωρίζει τὶς πιὸ ἀκαθόριστες, τὶς ἀσταθέστερες καὶ πιὸ λεπτεπίλεπτες ἀποχρώσεις, μὲ ἀλάνθαστη ἀσφάλεια. Μπροστὰ σ' αὐτὸν τὸν ἀνήκουστο καρδιογνώστη, μπροστὰ σ' αὐτὸν τὸν ἀπαράμιλλο ψυχολόγο εἶναι ἀδύνατο νὰ κρυφτοῦμε ἢ νὰ ξεφύγουμε· τὸ μάτι του, σάν ἀκτῖνες Ραϊντγγεν, διαπερνάει τὰ ροῦχα, τὸ τρίχωμα, τὸ δέρμα εἰσχω-

ρώντας ὡς τὰ τρίςβαθα κάθε προβλήματος. Κι' ὅπως τὰ νεῦρα του ἀντιδρῶνε στὴν ἀτμοσφαιρική πίεση σὰν μηχανήματα ἀκρίβειας, ἡ διάνοιά του, ἐφωδιασμένη ἐπίσης μὲ τόσο λεπταίσθητα νεῦρα καταχωρεῖ μὲ τὴν ἴδια ἀμεμπτη ἀντίδραση κάθε ξεχωριστὸν τόνο τοῦ ἠθικοῦ πεδίου. Ἡ ψυχολογία τοῦ Νίτσε δὲν προέρχεται ἀπ' τὴ σκληρὴ καὶ λαμπερὴ σὰ διαμάντι διάνοιά του, εἶναι ἕμμονο τμῆμα αὐτῆς τῆς ὑπερευαισθησίας, ποὺ χαρακτηρίζει ὅλο τὸν ὄργανισμό του, στὸν προσδιορισμὸ τῶν ἀξιῶν. Αἰσθάνεται, ὀσφραίνεται, προαισθάνεται («Ἡ μεγαλοφυΐα βρίσκεται στὰ ρουθούνια μου»), ἀπόλυτα μὲ τὸ αὐθορμητισμὸ τῆς φυσικῆς λειτουργίας, κάθε τι ποὺ δὲν εἶναι πλήρως ὑγιὲς στ' ἀνθρώπινα καὶ διανοητικὰ πράγματα. «Ἡ ἀπέναντι σ' ὅλους ἀπόλυτη εὐθύτητα» εἶναι γι' αὐτόν, ὄχι ἓνα ἠθικὸ δόγμα, ἀλλὰ ἐντελῶς πρωταρχικὸς κι' ἀπαραίτητος ὅρος τῆς τῆς ὑπαρξῆς· «Χάνομαι ὅταν βρίσκουμαι σὲ μὴ ἀγνὸ περιβάλλον». Ἡ ἔλλειψη διαύγειας, ἡ ἀνηθικότητα τὸν ἐξουθενώνουνε καὶ τὸν ἐξωργίζουν, ὅμοια ὅπως ἡ χαμηλὴ καὶ βαρεῖα συννεφιά ἐπιδρᾷ στὰ νεῦρα του, καὶ τ' ἄψητα καὶ παχειὰ φαγητὰ στὸ στομάχι του· ἡ ἀντίδραση ἔχει ἀρχίσει ἀπ' τὸ σῶμα, πρὶν ἀκόμα κινητοποιηθεῖ τὸ πνεῦμα: «Τὸ ἐνστικτό μου τῆς ἀγνότητος εἶναι τόσο πολὺ δυσάρεστα εὐερέθιστο, ὥστε μπορῶ φυσιολογικὰ νὰ διακρίνω καὶ νὰ νοιώσω τὴ γεινίαση ἢ τὸ ἐσώτερο βάθος, τὰ σωθικά κάθε ψυχῆς». Ὁσφραίνεται μ' ἀλάνθαστη ἀσφάλεια, κάθε τι τὸ νοθευμένο ἀπ' τὸν μοραλισμὸ, ἀπ' τὸν λιβανωτὸ τῆς ἐκκλησίας, τὸ ἐπιτηδευμένο ψέμμα, τὴ σωβινιστικὴ φράση καὶ κάθε τι ἄλλο, ἀδιάφορο ποῖο ναρκωτικὸ τῆς συνείδησης· ἔχει μιὰ παροξυμένη ὀσφρηση γιὰ κάθε τι τὸ σάπιο, τὸ διεφθαρμένο, τὸ νοσηρὸ, ὥστε μπορεῖ καὶ νοιώθει αὐτὴ τὴ μουχλα τῆς διανοητικῆς φτώχειας ποὺ ὑπάρχει στὸ πνεῦμα· ἡ διαύγεια, ἡ ἀγνότητα, ἡ καθαρότητα εἶναι γιὰ τὴ διάνοιά του τόσο ἀναγκαῖος ὅρος ὑπαρξῆς, ὅσο καὶ γιὰ τὸ σῶμα του (τὸ κατάδειξα προηγούμενα) ὁ καθαρὸς ἀέρας καὶ οἱ ἀνοιχτοὶ ὀρίζοντες: στὸ προκείμενο ἡ ψυχολογία πραγματικὰ εἶναι, σύμφωνα μὲ τὸ αἵτημά του, ἡ «ἐρμηνεία τοῦ σώματος», ἡ προέκταση τῆς νευρικῆς διάθεσης στὸ ἐγκεφαλικὸ πεδίο. Ὅλοι οἱ ἄλλοι ψυχολόγοι, σὲ σχέση μ' αὐτὴ τὴ μαντικὴ εὐαισθησία τοῦ Νίτσε, φαίνονται δυσκίνητοι καὶ χοντροκαμωμένοι. Ἀκόμα κι' ὁ Σταντὰλ ποῦναι προικισμένος μὲ παρόμοια λεπταίσθητα νεῦρα, δὲ μπορεῖ νὰ συγκριθεῖ μαζύ του, γιὰ τὸ τοῦ λείπει ἡ παράφορη

έμμομή, ή σφοδρότητα τής όρμής· περιορίζεται στο να σημειώνει ράθυμα τις παρατηρήσεις του, ενώ ό Νίτσε έφορμάει μ' όλη τή φούγκα του είναι του πάνω και στην έλάχιστη γνώση όπως τά όρνεα έφορμούν, άπ' τ' άπέραντα πλάτη του ούράνιου θόλου, και στο παραμικρότερο άγρίμι. Μονάχα ό Ντοστογιέβσκη έχει επίσης παρόμοιας διαύγειας νεύρα (πού όμοια είναι συνέπεια ύπερέντασης, πονεμένης και νοσηρής ευαισθησίας)· ό Ντοστογιέβσκη όμως, είναι κατώτερος άπ' τ' ό Νίτσε σχετικά με τήν φιλαλήθεια. Μπορεί ν' άδικήσει, μπορεί να υπερβάλλει, άν και τόν κατακλύζει ή γνώση του, ενώ ό Νίτσε, ακόμα και μέσα στην έκσταση, δέ θυσιάζει ούτ' ένα δράμι άπό τήν τιμιότητά του. Γι' αυτό ίσως ποτέ κανένας δέν ήταν τόσο προωρισμένος άπό φύση κι' άπό γέννηση για να ναι ψυχολόγος· ποτέ πνεύμα δέ σμιλλεύτηκε τόσο άριστα για να γίνει τό λεπτεπίλεπτο βαρόμετρο τής μετεωρολογίας τής ψυχής· ποτέ ή μελέτη τών άξιων δέν κατείχε όργανο τόσο άκριβές και τόσο ύπέροχο.

Ή τέλεια όμως ψυχολογία δέν άρκει να διαθέτει τή λεπτότερη και κοφτερότερη σμίλλη, τό διαλεχτότερο όργανο του πνεύματος· τό χέρι του ψυχολόγου, πρέπει κι' αυτό, να ναι άτσαλένιο, άπό μέταλλο εύλύγιστο και σκληρό· δέν πρέπει να τρέμει ούτε να δειλιάζει στη διάρκεια τών ενεργειών του, γιατί ή ψυχολογία δέν έξαντλείται στο ταλέντο· είναι επίσης, και πρό παντός, ζήτημα χαρακτήρα, κι' άπαιτεί τό θάρρος «να συλλογιζόμαστε κάθε τι πού ξέρουμε»· στην ιδεώδη περίπτωση, όπως στο Νίτσε, έχουμε τήν ικανότητα τής γνώσης σφιχτοδεμένη με τήν άρρενωπή και πρωτόγονη θέληση τής γνώσης. Ό άληθινός ψυχολόγος πρέπει να θέλει 'κει πού μπορεί· χωρίς να μισοβλέπει και χωρίς να μισοσκεπτεται έξ άφορμής συναισθηματικής έπιείκειας, ή άτολμίας ή προσωπικού φόβου· δέν πρέπει ν' αφήνεται να ύπνωτιστεί άπό ένδοιασμούς ή συναισθήματα. Στους άδολους σταθμητές και φύλακες «πού καθήκον τους είναι ή έγρήγορση», δέν πρέπει να ύπάρχει πνεύμα συμφιλίωσης, πραότητας, συστολής, συμπόνιας, ούτε συγκατάβαση και μακροθυμία, δέν πρέπει να ύπάρχει καμμιά άπ' τις άδυναμίες (ή άρετές) του μπουρζουά, του μικροαστού. Δέν επιτρέπεται σ' αυτούς τους πολεμιστάδες, σ' αυτούς τους κατακτητές του πνεύματος, ν' αφήνουνε καλόβολα να τους ξεφεύγει ή άλήθεια πού συνέλαβαν στη διάρκεια τών ριψοκίνδυνων τους περιπολιών. Στόν τομέα τής γνώσης «ή τύ-

φλωση δὲν εἶναι σφάλμα, εἶναι ἀνανδρία», καὶ ἡ εὐμένεια ἔγκλημα, γιατί κεῖνος πού φοβᾶται τὴ ντροπὴ ἢ φοβᾶται νὰ κάμει κακό, κεῖνος πού πτοεῖται ἀπ' τοὺς ὀλολυγμοὺς κείνων πού τοὺς βγάζει τὸ προσωπεῖο, ἢ ἀπ' τὸ θέαμα τῆς ἀπογυμνωμένης ἀσχήμιας, κεῖνος ποτὲ δὲ θ' ἀποκαλύψει τὸ ὑπέρτατο μυστικό. Ἡ ἀλήθεια πού δὲ φτάνει ὡς τὸ ἀκρότατό της ὄριο, ἢ μὴ ἀπόλυτη φιλαλήθεια, δὲν ἔχει ἠθικὴ ἀξία. Νά γιατί ὁ Νίτσε δειχνεταὶ σκληρὸς γιὰ ὅλους ἐκείνους πού, εἴτε ἀπὸ ὀκνηρία, εἴτε ἀπὸ δειλία σκέψης, παραμελοῦνε τὸ ἱερὸ καθήκον τῆς ἀποφασιστικότητος· νά γιατί θυμώνει μὲ τὸν Κάντ, γιατί ξανάμπασε στὸ σύστημά του, κρυφά, κάνοντας στραβὰ μάτια, τὴν ἰδέα τοῦ θείου· νά γιατί μισεῖ ὅλους κείνους πού στὴ φιλοσοφία κλείνουν ἢ μισοκλείνουν τὰ μάτια μπροστὰ «στὸ διάβολο ἢ στὸ δαίμονα τοῦ σκότους», πού σκεπάζει ἢ σβύνει ἀναντρα τὴν ὑπέριστατη γνῶση. Δὲν ὑπάρχουν ἀλήθειες μεγάλης ὀλκῆς ἐπιτυγχανόμενες μὲ κολαχεῖες, οὔτε μυστικὰ μὲ πρόχειρη καὶ σαγηνευτικὴ φλυαρία· μονάχα μὲ τὴ βία, μὲ τὴ δύναμη κι' ἀδυσώπητα μποροῦμε ν' ἀναγκάσουμε τὴ φύση νὰ μᾶς ἀφήσει νὰ τῆς ἀποσπάσουμε ὅ,τι πολυτιμώτερο ἔχει· μονάχα μὲ τὴ βαναυσότητα μποροῦνε νὰ ἐκδηλωθοῦν, σὲ μιὰ ἠθικὴ μεγαλόπνοη, ἢ «ὠμότητα καὶ τὸ μεγαλεῖο τῶν ἀπέραντων ἀπαιτήσεων». Κάθε τι τὸ κρυμμένο ἀπαιτεῖ σκληρὰ χέρια, ἄσπλαχνη ἀδιαλλαξία· χωρὶς εἰλικρίνεια δὲν ὑπάρχει γνῶση· χωρὶς ἀποφασιστικότητα δὲν ὑπάρχει εἰλικρίνεια, «συνείδηση τοῦ πνεύματος». «Ὅπου χάνεται ἡ εἰλικρίνειά μου, εἶμαι τυφλός· ὅπου θέλω νὰ μάθω, θέλω ἐπίσης νὰ μαι εἰλικρινής, δηλαδὴ σκληρός, αὐστηρός, ἀνένδοτος, ὠμός κι' ἀδυσώπητος».

Ὁ ψυχολόγος πού ὑπάρχει στὸ Νίτσε δὲ δέχτηκε σὰ δῶρο ἀπ' τὸ πεπρωμένο τὸν ριζοσπαστισμὸ αὐτό, τὴ σκληρότητα καὶ τὴν ἀνεξιλέωτη αὐτὴ διάθεση, ὅπως πῆρε τὸ γερακίσιο βλέμμα· τὰ ξαγόρασε δίνοντας γιὰ τίμημα, ὅλη του τὴ ζωὴ, τὴν ἀνάπαυσή του, τὸν ὕπνο του καὶ τὴν εὐεξία του. Στὴν ἀρχή, φύση γλυκειά, καλή, εὐπρόσιτη, μᾶλλον χαρούμενη κι' ἀπόλυτα καλόβολη, ὁ Νίτσε βρίσκεται πρῶτα-πρῶτα, ὑποχρεωμένος, ἀνατρέχοντας σὲ μιὰ ὀλότελα σαρτυατικὴ θεληματικὴ δύναμη, νὰ γίνεῖ ἀπροσπέλαστος κι' ἄσπλαχνος γιὰ τὸ ἴδιο τὸ αἰσθημα· πέρασε τὸ μισὸ τῆς ζωῆς του στὴ φωτιά. Πρέπει νὰ κυττάξουμε τὰ τρισβαθὰ τοῦ ἑαυτοῦ του γιὰ νὰ νοιώσουμε ὅλο τὸν ὀδυνηρὸ χαρακτήρα αὐτῆς τῆς ἠθικῆς διεργασίας. Γιατί, ταυτόχρονα μὲ τὴν «ἀδυναμία» του, τὴν

πραότητά του και τὴν καλωσύνη του, ὁ Νίτσε πυρπολεῖ ἐπίσης κάθε τι τὸ ἀνθρώπινο πὺ τὸν συνδέει μὲ τοὺς ἀνθρώπους· χάνει τὶς φιλίες του, τὶς σχέσεις του, τὶς προτιμήσεις του· καὶ τὸ τελευταῖο κομμάτι τῆς ζωῆς του γίνεται σιγὰ-σιγὰ τόσο φλογερό, πυρακτώνεται τόσο ἔντονα ἀπ' τὴ φλόγα του, ὥστε ὅσοι θέλουνε νὰ τ' ἀγγίξουνε καίγονται. Ἀκριβῶς ὅπως καυτηριάζουμε μὲ τὸ λίθο τῆς κόλασης (νιτρικὸς ἄργυρος) τὶς πληγές γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τῆς μόλυνσης, ἔτσι κι' ὁ Νίτσε πυρπολεῖ βίαια τὸ συναίσθημά του γιὰ νὰ τὸ διατηρήσει ἀγνὸ κι' εἰλικρινές· μεταχειρίζεται τὸν ἑαυτὸ του ἀπερίσκεπτα μὲ τὸ πυρωμένο σίδηρο τῆς θέλησής του γιὰ νὰ κερδίσει τὴν ἀπόλυτη φιλαλήθεια· γι' αὐτὸ κι' ἡ μοναξιά του εἶναι ἀποτελεσματικὰ καταναγκασμοῦ. Μὰ, σὰν ἀληθινὸς φανατικὸς, θυσιάζει κάθε τι π' ἀγαπάει, ἀκόμα καὶ τὸ Ριχάρδο Βάγνερ, πὺ ἡ φίλια του ἦταν γι' αὐτὸν τὸ ἱερώτερο συναπάντημα· καταντάει νὰ γίνεи φτωχός, μονάχος καὶ μισημένος, ἐρημίτης καὶ δύστηχος, γιὰ νὰ μείνει ἀληθινός, γιὰ νὰ ἐκπληρώσει τὸ ἀποστολικὸ κήρυγμα τῆς εἰλικρίνειας. Ὅπως σ' ὅλους τοὺς δαιμονόληπτους τὸ πάθος (σ' αὐτὸν, τῆς εἰλικρίνειας) γίνεται σιγὰ-σιγὰ μονομανία καίγοντας μὲ τὴ φλόγα του ὅλα τ' ἀγαθὰ τῆς ζωῆς του· σὰν ὅλους τοὺς δαιμονόληπτους δὲ γνωρίζει στὸ τέλος τίποτα ἄλλο, ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ μονάχα τὸ πάθος. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ ἀφήσουμε, μιὰ γιὰ πάντα, τὶς δασκαλιστικὲς ἐρωτήσεις: «Τί ἤθελε ὁ Νίτσε; Τί σκεφτότανε ὁ Νίτσε; Σὲ ποιὸ σύστημα, σὲ ποιά φιλοσοφία ἔτεινε;» Ὁ Νίτσε δὲν ἤθελε τίποτα· σ' αὐτὸν ἀπλούστατα ὑπῆρχε ἓνα ὑπερβολικὸ πάθος ἀλήθειας—πάθος αὐτοαπολαμβανόμενο· ὁ Νίτσε δὲ γνωρίζει καμμιὰ σκοπιμότητα· δὲν ἀποβλέπει στὴ μόρφωση ἢ στὴ βελτίωση, στὸ γαλήνεμα τοῦ σύμπαντος ἢ τοῦ ἑαυτοῦ του· ἡ ἐκστατικὴ μέθη τῆς σκέψης του εἶναι καθ' ἑαυτήν, αὐτάρκης ἀπόλαυση, ἡδονὴ ἐντελῶς προσωπικὴ καὶ ἀτομικὴ, ὀλότελα ἐγωϊστικὴ καὶ στοιχειώδης, ὅπως κάθε δαιμονιακὸ πάθος. Ποτέ, σ' αὐτὴ τὴν ὑπερβολικὴ ἀνάλωση δυνάμεων, δὲν πρόκειται γιὰ μιὰ «θεωρία» (ἀπὸ καιρὸ τώρα ξεπέρασε «τὴν εὐγενικὴ παιδαριωδία καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ δογματισμοῦ») κι' ἀκόμα λιγώτερο γιὰ μιὰ θρησκεία («Μέσα μου δὲν ὑπάρχει τίποτα πὺ νὰ δείχνει ἰδρυτὴ θρησκείας. Οἱ θρησκείες εἶναι δουλειές γιὰ τὸ λαό»). Ὁ Νίτσε ἐφαρμόζει τὴ φιλοσοφία σὰν τέχνη καί, κατὰ συνέπεια, σὰν ἀληθινὸς καλλιτέχνης δὲν ἐπιδιώκει ἀποτελέσματα, πράγματα παγερά ὀριστικά, ἀλλ' ἀπλῶς τὸ στυλ, τὸ «μέγα

ἕφος τῆς ἠθικῆς», καὶ δοκιμάζει (κι' ἀπολαβαίνει) ἐντελῶς σὰν καλλιτέχνης ὅλα τὰ ρίγη τῶν ξαφνικῶν ἐμπνεύσεων. Διαπράττουμε λάθος ἀποκαλώντας τον φιλόσοφο, δηλαδή φίλο τῆς σοφίας. Γιατὶ σὶν περιπαθὴ ἄνθρωπο παντοτεινὰ λείπει ἡ σοφία καὶ τίποτα δὲ θάτανε πρὸ παράξενο γιὰ τὸ Νίτσε, ἀπ' τὸ νὰ φτάσει στὸ συνηθισμένο σκοπὸ τῶν φιλοσόφων, στὴν ἰσορροπία τοῦ αἰσθήματος, στὴν ἀνάπαυση καὶ στὴν tranquillitas, στὴ «σκοτεινόχρωμη» σοφία, τὴν κορεσμένη ἀπὸ ἰκανοποίηση, στὸ ἄκαμπτο σημεῖο μιᾶς ἀναλλοίωτης πεπολίθησης. «Ξοδεύει καὶ καταναλίσκει» ἀλληλοδιάδοχος πεπολιθῆσεις· ἀπορρίχνει κάθε τι πού ἀπόχτησε, καὶ γι' αὐτό, θάξιζε καλύτερα νὰ τὸν ἀποκαλοῦμε «φιλαλήθη», θερμὸ καὶ περιπαθὴ λάτρη τῆς Ἀλήθειας αὐτῆς τῆς παρθενικῆς καὶ σκληρῆς γοητευτικῆς θεᾶς, πού ἀδιάκοπα, σὰν τὴν Ἄρτεμη, παρασέρνει τοὺς ἐρωμένους της στὸ αἰώνιο κυνήγι, γιὰ νὰ μένει, παρ' ὅλα αὐτά, πάντα ἀπροσπέλαστη, πίσω ἀπ' τὰ σκισμένα της πέπλα. Ἡ ἀλήθεια ὅπως τὴν ἀντιλαμβάνεται ὁ Νίτσε δὲν εἶναι μιὰ καθωρισμένη καὶ κρουσταλλένια μορφή ἀλήθειας, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ φλογερὴ καὶ καυστικὴ θέληση τοῦ νᾶναι ἀληθινὸς καὶ νὰ μείνει ἀληθινός· ὄχι ὁ τελικὸς ὄρος τῆς ἐξίσωσης, ἀλλὰ μᾶλλον μιὰ ἀδιάκοπη καὶ δαιμονιακὴ ὕψωση σὲ ἀνώτερη δύναμη καὶ μιὰ ἔνταση τοῦ ἴδιου τοῦ ζωϊκοῦ συναισθήματος, μιὰ ἔξαρση τῆς ζωῆς στὴν ἔννοια τῆς πρὸ ὀλοκληρωμένης πληρότητας· Ὁ Νίτσε ποτὲ καὶ σὲ καμμιά περίπτωση δὲν θέλει νᾶναι εὐτυχισμένος, ποθεῖ μόνον νᾶναι ἀληθινός. Δὲν ἀποζητάει τὴν ἀνάπαυση (ὅπως τὰ ἐννέα δέκατα τῶν φιλοσόφων), ἀλλὰ μᾶλλον, ὅπως ἓνας σκλάβος κι' ὑπηρέτης τοῦ δαίμονα, τὸν ὑπερθετικὸ ὄλον τῶν παρορμήσεων κι' ὄλων τῶν παθῶν. Λοιπόν, κάθε πάλιν γιὰ τὸ ἀπρόσιτο παίρνει τὸ χαρακτήρα ἡρωϊσμοῦ, κάθε δὲ ἡρωϊσμὸς καταλήγει ἀναγκαῖα, μὲ τὴ σειρά του, στὴν ἱερωτερὴ του συνέπεια, δηλαδή στὴν πτώση.

Γιατὶ μιὰ τόσο φανατικὴ ὑπερένταση τῆς ἀνάγκης τῆς ἀλήθειας, μιὰ τόσο ἀμείλικτη κι' ἐπικίνδυνη ἀπαίτηση ὅπως τοῦ Νίτσε, ἔρχεται ἀναπόφευκτα σὲ σύγκρουση μὲ τὸν κόσμον καὶ μὲ φονικὸ τρόπο, φονικὸ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του. Ἡ φύση, ἡ δημιουργημένη ἀπὸ χίλια δυὸ στοιχεῖα, ἀπωθεῖ ἀναγκαῖα κάθε μονόπλευρη ὑπερβολή. Κάθε ζωὴ, κατὰ βάθος, βασίζεται, στὴ συνδιαλλαγὴ καὶ στὴ συγκατάβαση (αὐτὸ εἶναι κείνο πού ὁ Γκαϊτε, πού τὸ ὄν του δὲν ἦταν παρὰ ἡ σφιγρὴ ἀντανά-

κλαση τῆς οὐσίας τῆς φύσης, ἔννοιωσε καὶ ἐφάρμοσε πολὺ νωρίς), γὰρ νὰ διατηρηθῆι σὲ ἰσορροπία, ἔχει ἀνάγκη, ὅπως καὶ οἱ ἄνθρωποι, μέσων καταστάσεων, παραχωρήσεων, συμβιβασμῶν καὶ συμβατικοτήτων. Καὶ κεῖνος ποῦχει τὴν ἐντελῶς ἀντιφυσικὴν καὶ ἀπόλυτα ἀνθρωπομορφικὴν πρόθεσιν νὰ μὴ συμβετῆσται σὲ κάθε τι τὸ ἐπιφανειακόν, στίς παραχωρήσεις καὶ στοὺς συμβιβασμοὺς αὐτοῦ τοῦ κόσμου, κεῖνος ποὺ θέλει βίαια ν' ἀποσπᾷ ἀπὸ τὰ δίχτυα τῶν δεσμῶν καὶ τῶν συμβάσεων ποὺ αἰῶνες ὀλόκληροι ἔχουν ὑφάνει ἔρχεται, ἀθελά του, σὲ θανάσιμη ἀντίθεση καὶ μὲ τὴ φύσιν καὶ μὲ τὴν κοινωνίαν. Ὅσο πλεονεκτήματα ἔντονα σκοπεύει ἓνα ἄτομον «νὰ ποθεῖ τὴν ἀπόλυτην ἀγνότητα», τόσο πλεονεκτήματα ἢ ἐποχὴ τοῦ θά τοῦ δείχνεται ἐχθρική. Εἴτε ἐπιμένει, σὰν τὸν Χαλντεριν, στὸ νὰ θέλει νὰ δώσει μιὰ μοναδικὰ ποιητικὴ μορφή, σὲ μιὰ ζωὴ οὐσιαστικὰ πεζή, εἴτε σκοπεύει, σὰν τὸν Νίτσε, νὰ διεισδύσῃ στὴν ἀπειροστὴ περιπλοκὴ τῶν γήινων μεταλλαγῶν, σὲ κάθε περίπτωση ὁ ἥρωϊκὸς αὐτός, μὰ ἄμοιρος σοφίας, πόθος, εἶναι μιὰ ἐξέγερσις γὰρ τὶς συνήθειες καὶ τοὺς κανόνες καὶ φέρνει τὸν τολμητῆρα σὲ μιὰ ἀνεπανόρθωτη ἀπομόνωση, σ' ἓναν ὑπέροχον καὶ ὁμως ἀνέλπιδον πόλεμον. Κεῖνο ποὺ ὁ Νίτσε ἀποκαλεῖ «τραγικὴ νοοτροπία», ἢ ἀπόφασις νὰ φτάσῃ ὡς τὸ ἀκρότατον ὄριο ὁποιοῦδήποτε, ἀδιάφορο, αἰσθήματος, περνᾷ ἀπ' τὸ πνεῦμα στὴ ζωντανὴν πραγματικότητα καὶ δημιουργεῖ τὴν τραγωδίαν. Κεῖνος ποὺ θέλει νὰ ἐπιβάλλῃ στὴ ζωὴν, ἔστω καὶ ἓναν νόμον, κεῖνος ποὺ στὸ χάος τῶν παθῶν θέλει νὰ καθυπύσῃ ἓνα μοναδικὸ πάθος, τὸ δικόν του, ἀπομονώνεται καὶ σὰν ἀπομονωμένος ἐκμηδενίζεται· τρελλὸς ἄν, ὄνειροπαρμένος, δρᾷ ἀσυνείδητα, ἀλλὰ ἥρωας ἄν καὶ ξέροντας τὸν κίνδυνον τὸν περιφρονεῖ. Ὁ Νίτσε, ὅσο καὶ περιπαθὴς καὶ ἄν εἶναι στὴν εἰλικρινείαν του, εἶναι ἀπὸ κείνους ποὺ ξέρουν. Γνωρίζει τὸν κίνδυνον ὅπου ἐκτίθεται. Ξέρει ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴν, ἀπ' τὴν πρώτην στιγμὴν τῶν γραπτῶν του, πῶς ἡ σκέψις του περιστρέφεται γύρω ἀπ' τὸ ἐπικίνδυνον καὶ τραγικὸν κέντρο, πῶς ζεῖ μιὰ ζωὴ ἐπικίνδυνον, ἀλλὰ (σὰν ἥρωας τοῦ πνεύματος μ' ἀληθινὰ τραγικὸν χαρακτήρα), δὲν ἀγαπάει τὴ ζωὴν παρὰ μόνον γι' αὐτὸν τὸν κίνδυνον ποὺ ἀκριβῶς, ἐκμηδενίζει τὴ ζωὴν του: «Χεῖστε τὰ σπῖτια σας στίς πλαγιὰς τοῦ Βεζούβιου», φωνάζει στοὺς φιλόσοφους, γὰρ νὰ τοὺς κεντρίσῃ γὰρ μιὰ ἀνώτερη συνείδησις τοῦ πεπρωμένου, γιὰτὶ «ὁ βαθμὸς τοῦ κινδύνου ποὺ ἓνας ἄνθρωπος ζεῖ μὲ τὸν ἑαυτὸν του» εἶναι.

γι' αὐτόν, τὸ μόνο ἄξιο μέτρο γιὰ κάθε μέγεθος. Μόνον κείνος πὺν ὑπέριστα τὰ παίζει ὅλα γιὰ ὅλα μπορεῖ νὰ κερδίσει τὸ ἄπειρο· μόνο κείνος πὺν διακινδυνεύει τὴ ζωὴ του, μπορεῖ νὰ δώσει στὴ μικρόχαρη γήϊνη μορφὴ του τὴν ἀξία τοῦ ἀπειρου. «Fiat veritas, pereat vita»· τί ἐνδιαφέρει ἂν αὐτὸ κοστίζει τὴ ζωὴ, φτάνει νὰ πραγματοποιηθῆ ἡ ἀλήθεια. Τὸ πάθος ἀξίζει πὺν πολὺ ἀπ' τὴν ὑπαρξὴ, τὸ νόημα τῆς ζωῆς πὺν πολὺ κι' ἀπ' τὴν ἴδια τὴ ζωὴ. Μὲ ἀπέραντη δύναμη ὁ Νίτσε, στὴν ἔκστασή του, δίνει σιγὰ-σιγὰ σ' αὐτὴ τὴ σκέψη μεγαλόπρεπη μορφὴ πὺν ξεπερνάει κατὰ πολὺ τὸ πεπρωμένο του : «Προμαῖμε ὅλοι τὴν καταστροφὴ τῆς ἀνθρωπότητος, παρὸ τὴν καταστροφὴ τῆς γνώσης». Ὅσο πὺν ἐπικίνδυνη γίνεται ἡ τύχη του, τόσο πὺν πολὺ νοιώθει κοντὰ του στὸν παντοτεινὰ ψηλότερο οὐρανὸ τοῦ πνεύματος, τὸν κεραυνὸ πὺν κρέμεται πάν' ἀπ' τὸ κεφάλι του, τόσο πὺν πολὺ ὁ πόθος αὐτῆς τῆς ὑπέριστης σύγκρουσης γίνεται προκλητικὸς καὶ μοιραία χαρμόσυνος. «Ξέρω τὴν τύχη μου», λέει τὴν προτεραία τῆς πτώσης· «θάρθθει μέρα πὺν μὲ τὸνομά μου θὰ συνδεθῆ ἡ ἀνάμνηση κάποιου ἐξαιρετικοῦ γεγονότος, μιᾶς κρίσης πὺν δὲν ξαναφάνηκε πάνω στὴ γῆ, ἡ ἀνάμνηση τῆς βαθύτερης ἐσώτερης σύγκρουσης, τῆς μὲ ὄρκο παρμένης ἀπόφασης ἐνάντια σὲ κάθε τι πὺν μέχρι τὰ τότε ἦταν ἱερὸ καὶ ἄρθθρο πίστης»· ὁ Νίτσε ὁμως ἀγαπάει αὐτὴ τὴν ὑπέριστη ἀβυσσο κάθε γνώσης κι' ὅλο του τὸ εἶναι βαδίζει μπροστὰ σ' αὐτὴν τὴ θανάσιμη ἀπόφαση. «Ποιὰ δόση ἀλήθειας μπορεῖ νὰ βαστάξει ὁ ἄνθρωπος ;» αὐτὸ ἦταν τὸ ρώτημα πὺν ἔθεσε αὐτὸς ὁ θαρραλέος στοχαστῆς σ' ὅλη του τὴ ζωὴ· ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐμβαθύνει καὶ νὰ κατανοήσῃ πλήρως τὸ μέτρο αὐτῆς τῆς γνωσιολογικῆς ἱκανότητος, εἶναι ὑποχρεωμένος ξεπερνώντας τὴ ζώνη ἀσφαλείας, νὰ φτάσει στὸ τελευταῖο σκαλοπάτι, ὅπου ὁ ἄνθρωπος δὲ μπορεῖ πὰ νὰ τὴν ὑποφέρει, ὅπου ἡ ὕστατη γνώση γίνεται θανάσιμη, ὅπου τὸ φῶς εἶναι τόσο κοντὰ, ὥστε τυφλώνει. Κι' ἀκριβῶς τὰ τελευταῖα του αὐτὰ βήματα πρὸς τὰ ἐμπρὸς εἶναι τὰ πὺν ἀξέχαστα καὶ τὰ πὺν πανίσχυρα στὴν τραγωδία τοῦ πεπρωμένου του· ποτὲ τὸ πνεῦμα του δὲν ἦταν διαυγέστερο, ἡ ψυχὴ του πὺν περιπαθῆς κι' ὁ λόγος του πὺν χαρούμενος καὶ μουσικότερος ἀπ' τὴ στιγμὴ πὺν ρίχνεται «ἐν πλήρει γνώσει καὶ θελήσει», ἀπ' τὴς κορυφῆς τῆς ζωῆς στὴν ἀβυσσο τοῦ μηδενός.